

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (ILICA), RADOMİR VE SİRİŞNİK KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

Musa SEZER*

ÖZ

Köstendil, günümüzde güneybatı Bulgaristan'da bir şehirdir. Bulgaristan, Sırbistan ve Makedonya sınırlarının kesiştiği bölgede bulunmakta olup, 1372 yılında I. Murad tarafından savaşılmadan hâkimiyet altına alınan bir Balkan şehridir. Osmanlı'ya sadakatini bildiren yöneticisi Konstantin tarafından idare edilmesine izin verilmiştir. 1395'de onun ölümünden kısa bir süre sonra şehir, Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlı bir sancak haline getirilmiştir. XV. yüzyıl Köstendil'in Türk-İslâm şehri kimliğini kazanmaya başladığı bir dönemdir. Bu yüzyılda mimarî ve bayındırlık alanında önemli gelişmeler kat edilmiştir. XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinden de anlaşılacağı üzere bu durum şehrin nüfus artışında etkili olmuştur.

XVI. yüzyıl sonlarına doğru tahrir defterlerinin yerini avâriz defterleri almıştır. Bu defterler Osmanlı demografi ve iskân tarihi araştırmalarında tahrir defterleri kadar açıklayıcı veriler sunmasa da, mufassal ve icmal özellikteki çeşitleriyle söz konusu alanlarda günümüze ışık tutmaktadırlar. Bu çalışmada, 1695'te Köstendil sancağına tabi Köstendil (Ilica), Radomir ve Sırışnik kazalarına bağlı mahalle ve köylerin avâriz defterine göre nüfus bakımından değerlendirmesi yapılacaktır. Bu defter ile bir önceki avâriz tahriri olduğu anlaşılan 1668 tarihli defter karşılaştırılarak nüfusun iki farklı tarihteki değişimi ele alınacaktır. Şehir merkezine bağlı mahalleler ile köylerde yaşayan Müslüman ve gayrimüslim nüfus durumu tespit edilerek, ikisi arasında bir oranlama yapılacaktır. Böylece nüfusun dinî yapısı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Yerleşim birimlerinde sakin reaya nüfusu ile askerî nüfus sayıları tespit edilerek, bunların şehir nüfusu içindeki durumu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Köstendil, Radomir, Sırışnik, Avâriz, Nüfus.

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Tarih Bölümü, Erzurum, ORCID: orcid.org/0000-0003-3659-4085, E-posta: musa.sezer@erzurum.edu.tr

MUSA SEZER

**ADMINISTRATION, POPULATION, AND SETTLEMENT IN
KYUSTENDIL (ILICA), RADOMIR AND SIRISNIK
TOWNSHIPS THROUGH THE END OF THE 17TH CENTURY**

ABSTRACT

Kyustendil is a city in southwestern Bulgaria today. Bulgaria is located at the intersection of Serbia and Macedonia. Kyustendil was a Balkan city captured by Sultan Murad the First in 1372 without entering into war. Konstantin, who declared his allegiance to the Ottomans, ruled the location. Shortly after he died in 1395, the city became starboard of Rumelia. The 15th century was when Kyustendil started to gain its identity as a Turkish-Islamic city. Significant developments in architecture and public works took place in this century. This situation was influential in the city's population growth as understood from the cadastral record books of the 15th century.

By the end of the 16th century, the cadastral record books were replaced by the extraordinary tax record books. Although these record books do not provide as much descriptive data on the demographical and settlement characteristics as the cadastral record books for historical research, they give light to the present time in these areas by their various qualities such as exquisiteness and conciseness. In this study, the villages and neighborhoods connected to Kyustendil (Ilica), Radomir, and Sirisnik counties under the Kyustendil Starboard in 1695 will be evaluated in terms of population-based on extra-ordinary tax record books. These record books will be compared with the book dated 1668, later found to be the previous extraordinary tax record book. Muslim and non-Muslim populations living in the neighborhoods and villages connected to the city center will be identified, and a comparative ratio will be specified between these two items. In this way, the religious structure of the population will be outlined. Civil and military people of residential areas will be identified and their rate in the city's total population will be analyzed.

Keywords: Kyustendil, Radomir, Sirisnik, Avariz, Population.

EXTENDED ABSTRACT

The city of Kyustendil is located in present-day southwestern Bulgaria. Its lands during the Ottoman period are located at the intersection of the states of Bulgaria, Serbia, and Macedonia. Today, its lands remain within the borders of all three states. It has been called by different names in history such as Pautalia, Velbujd, Velbujd İlica, Constantine İlica, and Kyustendil. It was located on the road to Skopje and was in an important position as it was close to Sofia, the center of Rumelia Governorship.

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (İLİCA), RADOMİR VE SİRİŞNİK
KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

Ottoman Sultan Murad I also visited Kyustendil in 1372 to continue Lala Sahin Pasha's conquests in Rumelia. The ruler of the city, Constantine, welcomed the Ottoman sultan with gifts and declared his loyalty to him. Because of this devotion, he was allowed to continue as the ruler of Kyustendil. Kyustendil, which became a subordinate of the Ottoman Empire in 1372, completely joined the Ottoman lands after Constantine's death in 1395. Migration and zoning activities after it became a sanjak were the beginning of the change process in the city. Especially in the 15th and 16th centuries, the zoning activities in the city were effective in getting the image of the Turkish city of Kyustendil. This situation is clearly understood from the cadastral registers of the 16th century. The city gained a new water network after the establishment of Ottoman domination. It can be determined from the cadastral registers of the 16th century that these activities caused a significant increase in population in the city. It is observed that there had been a continuous increase in the number of neighbourhoods and population in the city from the censuses in 1519, 1550, and 1572.

The development of Kyustendil slowed down in the 17th century. An earthquake in 1641 destroyed two-thirds of the city. The unsuccessful II siege of Vienna in 1683 encouraged Austria and its allies to drive the Ottomans out of Rumelia. The alliance group led by Austria started looting and massacre movements to expel the Ottomans from Rumelia. One of these massacres took place around Skopje and Kyustendil. Especially after the loss of Nis in 1688, Austrian forces gathered here. The propaganda carried out by the forces under the command of Austrian General Fetran on Bulgarian territory also found support from the local non-Muslim people. A force of 10.000 people, consisting of Austrian, Hungarian and bandit people, started massacres in the villages and towns where the Ottoman Turks lived. They captured some of the people and killed others. They ripped open the bellies of pregnant women, grabbed the unborn babies by their feet and threw them to the ground. Some of the enemy soldiers killed people and plundered their property in Shtib town of Kyustendil. They carried out massacres by burning down Shtib, Egridere Palanka, and many other places, saying, "It's time for an opportunity". Only one-third of the people were able to migrate to Istanbul and Anatolia. Upon hearing of the massacres, Serasker Vizier Koca Mahmud Pasha took action with his own forces and Tatar soldiers. On his way to Skopje, he eliminated about a hundred bandits on a mountain near Kyustendil. He also put some Austrian and Hungarian soldiers and the bandit to the sword in the town of Palanka.

In 1689, the allied forces led by Austria destroyed the surroundings of Skopje and Kyustendil. For two days they burned down houses, shops, and

mosques. Upon receiving these news, Rumelia grand seigneur Zurnapa Mehmed Pasha and Kyustendil sanjak chief Uzun Mehmed Bey came to the region. Some Austrians, who attacked them, were defeated and removed from the region. While these harmful activities were going on, on the other hand, there was a bandit head named Karposh. Karposh, supported by the Austrian king, was proclaimed king of Kumanovo. This person, together with many bandits and non-Muslim people gathered around him, was oppressing the people around Skopje, Kyustendil, Kacanik, Egridere Palanka, and Kumanova. When Karposh was captured in Skopje, letters from the Austrian king were found on him. In these letters, it was written that Karposh was chosen as the commander-in-chief of the soldiers by the Austrian king and declared the king of Bulgarian Christians. In addition, in the letters, he was asked to seize the regions where Karposh was located. With the arrival of Vizier Halil Pasha in Peloponnese, Karposh, who tortured the people of Skopje and Kyustendil so much, was executed by impaling.

A force of 4.000 consisting of Austrian, Hungarian, and bandits had marched on Kyustendil. The people asked for help from the Vizier Kandilci Hüseyin Pasha, the guard of Sofia. Hüseyin Pasha assigned Hamid sanjak chief Ahmed Pasha and Canik sanjak chief Mehmed Pasha, who were in Sofia at that time. However, when they did not want to go, the enemy took action. Due to the presence of 300 guards on the plain side, the enemies came at night from the mountainside and raided the city. They put the Muslims to the sword, captured some of them, plundered their property, and retreated, setting the city on fire. Turkish guards on the plain killed the 200 enemies they were chasing and also freed some captives. These events were reported to Hüseyin Pasha by the judge of Kyustendil. Hüseyin Pasha executed Ahmed Pasha and Mehmed Pasha, who were negligent in the incident, in Sofia with permission given to him.

Another disaster occurred on March 20, 1690. The Serbian army of 2.000 people under the command of Antonio Valerio Zips captured Kyustendil. The Serbs massacred many Muslims and plundered the city before retreating. The orders given to save Kyustendil and its surroundings from bandit and enemy attacks are seen in the mühimme records. In the orders sent from the center, it is understood that the state had mobilized all its resources to the region. In the decree sent to the Kyustendil regiment, it was stated that the regiment should act as desired by Rüstem Pasha, who was the manager of Kastamonu and Kyustendil sanjaks. In the decree sent to Rüstem Pasha, he was asked to take action and command the soldiers in Sofia. Here, it is understood that the Egridere Palanka protection was given to Malatya sanjak chief Hüseyin Pasha. Later, Hüseyin Bey and Kyustendil regiment were

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (İLİCA), RADOMİR VE SİRİŞNİK
KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

ordered to enter the service of Rüstem Pasha. Hüseyin Bey was informed to protect Egridere and to send his regiment to Rüstem Pasha.

All these events left deep traces in the minds of the people in and around Kyustendil. Many innocent Turks were killed, some of them were forced to live a life of captivity, most of them were dispossessed and many of them had to migrate from their homes. In this study, the deep traces of the massacres that took place in the city after the II Vienna siege will be revealed and the effects of the disasters on the Muslim and non-Muslim people will be examined. These effects naturally manifest themselves in demographical terms. After the massacres and attacks mentioned above, there was an avariz tahrir made in 1695. Moreover, a census was made in 1668, long before the massacre. When the population data in these two books are compared, it is seen that the population in 1668 decreased by almost two-thirds in 1695. A significant part of the remaining ones was recorded with names such as widowed, burnt and ruined. It is thought that this important population change in the city was a result of the massacres and plunders between 1688 and 1690.

In this study, the central district of Kyustendil and the districts of Radomir and Sirishnik located in the north are discussed. The main source in the study is the avariz register dated 1695. Due to the closeness of the date, the book dated 1668 is also added. The reason for studying only the mentioned towns is that the 190-page notebook contains many settlements. For this reason, it is thought that it would be more accurate to narrow the area to be studied and make a detailed examination.

Kyustendil, which was connected to the Ottoman Empire in 1372 with tribute ties, passed completely under Ottoman rule after 1395. After this date, the city took its place in the Ottoman administrative structure as a sanjak of the Rumelia province of the Ottoman Empire. The first compact data on the population of Kyustendil are obtained from the cadastral registers of the 16th century. The central population of Kyustendil was 293 in 1519, 385 in 1550 and 628 in 1572. It is seen that the population was higher with the inclusion of the mücerreds, that is, the singles.

The population of the city, whose development slowed down in the 17th century, decreased significantly. The constant wars in this century meant additional taxes to finance wars. New counts were made for these and records were kept. Thus, fundamental changes were experienced in the Ottoman ledger system, and the avariz registers took the place of the tahrir registers. While the real household was taken as the basis in the census in the tahrir book, the avariz household was started to be taken as the basis in the avariz censuses. It is necessary to know the avariz coefficient in order to convert the

avariz household, which was formed by the union of several real households, into a real household. Unfortunately, since the coefficient could not be determined in the 1668 book about Kyustendil, the real household could not be reached. Even if this is the case, when the data of 1695 and the data of 1668 are compared, it is understood that there was a clear decline in the population in 1695. It is noteworthy that 46% of the population in 1695 consisted of the unemployed and a high number of widowed, devastated, and burned out people. This is the result of the massacres mentioned earlier. Because the year 1695, when the census was made, coincides with the aftermath of the massacres in Kyustendil. For this reason, it is possible that the incapacitated group may be those who were injured as a result of the attacks.

While the Muslim population was concentrated in the center of Kyustendil, the non-Muslim population mostly lived in the villages. In the center of Kyustendil, there were five neighborhoods named Cami-i Atik, Ahmed Fakih, Hacı İbrahim, Kara Mehmed, and Hacı DüNDAR. The Christian and Jewish population lived only in the Cami-i Atik District. Muslims lived in other districts. The Jewish population in Kyustendil had been recorded since 1572. Their numbers gradually increased in later recordings. The villages' of Köstendil were 96 in 1668 and 76 in 1695. In 1695, a total of 602 households lived in the villages, 150 of which were Muslims. There were also many farms at this time. Some villages in Kyustendil were exempted from certain taxes in return for the services they rendered. Out of these 10 villages in total, five were foundations, three were Derbentci and two were Suyolcu villages. The people in the foundation villages were serving the foundation buildings in Kyustendil. Derbentcis, on the other hand, were in charge of providing security on important passageways. The people of the Suyolcu villages, on the other hand, were interested in the maintenance and repair of the waterways that brought water to the city. Piyanice sub-district connected to the center of Kyustendil was located in the south of the city. In 1695, seven villages connected to this place were recorded. At the same time, there were 131 Muslim and 69 non-Muslim households.

One of the subjects of the study was Radomir district located in the northeast of Kyustendil. In 1695, Muslims lived in Radomir, which consisted of four quarters, and they were 6 reaya, 44 military population. Non-Muslims lived only in Debre District. There was a decrease in the number and population of villages in Radomir. At that time, 40 Muslims and 113 non-Muslims lived in 21 villages in the district. Another town was Sirishnik, located in the north of Kyustendil. There were 21 villages in Sirishnik, which had a low population in the center. There were 71 households, including 20

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (ILICA), RADOMİR VE SIRIŞNIK
KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

Muslims and 51 non-Muslims. Sirishnik's position in the administrative system regressed over time and today it has become a village on the Svetlya Stream.

Giriş

Osmanlı yönetimindeki Köstendil toprakları günümüzde Sırbistan, Makedonya ve Bulgaristan sınırlarının kesiştiği bölgede yer almaktaydı. Bugün toprakları her üç devletin sınırları içerisine dağılan şehir, tarihte her dönem değişik isimlerle anılmıştır. Antikçağda *Pautalia*, Ortaçağda *Velbujd* ve *Velbujd Ilıcası*, daha sonra *Konstantin Ilıcası* ve *Köstendil* olarak bilinmekteydi.¹ Osmanlı döneminde, Türkçe *Kostadin-ili*'nin zamanla değişmiş hâli olan Köstendil ismi şehrin son yöneticisine dayanmaktadır. 1372'de Osmanlı idaresine geçmesiyle şehrin idarecisi Sırp Konstantin Dejanoviç'e ithafen *Konstantin'in şehri* anlamındaki Kostadin-ili'ne dönüşmüştür. Şehirde çok sayıda kaplıca hamamı bulunmasından dolayı kaynaklarda *Ilıca-i Köstendil* ya da *Ilıca* şeklinde adlandırıldığı da görülmektedir.²

1365'te Bulgar Çarı İvan Aleksandır'ın ölümünden sonra Bulgar toprakları Tırnova, Silistre, Vidin, Varna ve Velbujd (Köstendil) olmak üzere beş küçük prenslik hâline gelmişti. Bu bölünme bölgenin Osmanlılar tarafından fethini kolaylaştırmıştı.³ Nitekim Sultan I. Murad, Lala Şahin Paşa'nın fetihlerini tamamlamak amacıyla 1372'de Rumeli'ye geçtiğinde Köstendil'e de uğramıştı.⁴ Topraklarının genişliği ve askerlerinin çokluğu ile tanınan Konstantin, I. Murad'ın geldiği haberini alınca Sultan'ı pek çok hediyelerle karşılamış, ona bağlılığını bildirmiş, bu yüzden de övgüye nâil olan Konstantin'in şehrin yöneticisi olarak kalmasına izin verilmişti.⁵

¹ Stamen Mikhailov, Maria Sestrijska, *The Old School in Kyustendil (Materials from Archaeological Excavations)*, Bulgarski Houdozhnik Publishing House, Sofia 1981, s. 5-6.

² Machiel Kiel, "Köstendil", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt XXVI, Ankara 2002, s. 277-279.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt I, TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 189-190.

⁴ Halil İnalçık, "Murad I", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt XXXI, İstanbul 2006, s. 159.

⁵ Mehmed Hemdemi Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, I, (hzl.) Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 47-48; Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, (hzl.) Ahmet Ağırakça, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s. 111; Cihan Çimen, *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (Kuruluştan 892/1487'ye kadar)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr.

Gerektiği zaman askerleriyle birlikte Osmanlı ordusunda sefere iştirak eden bir Osmanlı vasâli olan Konstantin, I. Kosova Savaşı'nda Osmanlı ordusu saflarında savaşmıştı. Nitekim 17 Mayıs 1395'te Yıldırım Bayezid komutasındaki Osmanlı kuvvetleri Argeş Nehri civarında Rovine'de Eflaklarla mücadeleye tutuşmuş ve bu savaşa kuvvetleriyle birlikte katılan Konstantin hayatını kaybetmişti.⁶

Onun ölümünden sonra Köstendil, Rumeli eyaletinin bir sancağı hâline getirilerek Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır.⁷ Sonraki süreçte Köstendil'in Osmanlılar tarafından bir Türk-İslam şehri hâline getirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu amaçla buraya 60 Türk ailesi iskân edilmişti ki, bunlar şehre gelen ilk Müslüman grubu oluşturuyordu.⁸ Yapılan iskânlar ve bölgedeki imar faaliyetleri sonucunda Köstendil, XVI. yüzyıl klasik Türk-İslâm şehri görüntüsü kazanmaya başladı.

XVII. yüzyılda gelişmesi yavaşlayan şehrin, 1641'de gerçekleşen büyük bir deprem sonucu üçte ikisi tahrip oldu.⁹ II. Viyana kuşatmasından sonrası Hristiyan ittifakı ile yapılan savaşta Köstendil hayli zarar gördü.¹⁰ 1688'de Niş'in elden çıkmasından sonra Avusturya kuvvetleri burada toplanmıştı. Avusturyalı General Fetran komutasında Avusturya, Macar ve haydut reyadan oluşan 10.000 kişilik kuvvet Rumeli'nin tamamını ele geçirmek için harekete geçtiler. Adeta yemin etmişçesine "*Müslümanların hükmü tamam olup Osmanlıların devri bitti, bundan sonra devir bizindir*" diyerek yaptıkları propagandalar, Sofya ve Filibe'deki gayrimüslim halkta karşılık buldu. Buralardaki gayrimüslimlerin de katıldığı düşman kuvvetleri köy ve kasabalarda katliamlara başladılar. Müslüman halkın bazısını esir ettiler, bazılarını katledip, hamile kadınların karınlarını yararak henüz doğmamış bebekleri ayaklarından tutup yerlere fırlattılar ve bunun gibi nice işkenceler yaptılar. Bu eşkıya güruhundan bir bölük Köstendil'in İştib

---

Necdet Öztürk, İstanbul 2006, s. 27, "773 târihinde ümerâ-yı Rûm-ili istir'âsıyla pâd-şâh-ı cihân, Rûm-ili cânibine mürûr buyurup diyâr-ı Bulgar hâkimi Köstendil tekûri Kostantin üzerine asker çekildikde ita 'at idüp mahallinde takrîr olundu."

⁶ Hatice Oruç, *Makedonya'da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Melek Delilbaşı, Ankara 1997, s. 99.

⁷ Kiel, "Köstendil", s. 277.

⁸ Dimana Trankova, Anthony Georgieff, Hristo Matanov, *A Guide to Ottoman Bulgaria*, Sofia 2011, s. 155.

⁹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, (hzl.) Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, Yapı Kredi Yayınları, 1. Kitap, İstanbul 2006, s. 87, 90.

¹⁰ Kiel, "Köstendil", s. 278.

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (İLİCA), RADOMİR VE SIRIŞNIK
KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

kazasına gelerek buradaki halkı kılıçtan geçirip mallarını yağmaladılar. “Fırsat demidir” diyerek Köstendil çevresindeki İştıp, Eğridere Palankası ve daha birçok yeri¹¹ yakıp yıkarak katliam yaptılar. Halkın sadece 1/3’ü kaçıp canını kurtararak, bir kısmı İstanbul’a ve çoğunluğu Anadolu’ya göç edebildiler. Katliamların haber alınması üzerine kendi kuvvetleri ve Tatar askerleriyle birlikte harekete geçen Serasker Vezir Koca Mahmud Paşa, Üsküp üzerine giderken Köstendil yakınlarında bir dağda yüz kadar haydudu ortadan kaldırdı. Ayrıca Palanka kasabasında (Eğridere Palankası) bir miktar Avusturya ve Macar askeri ile haydudu kılıçtan geçirdi.¹²

1689 yılı içinde Avusturyalıların yerli gayrimüslim halkın rehberliğinde Üsküp, Köstendil ve civarını yağma ve talan etmeye geldiklerini haber alan Üsküp ahalisi, evlerini tahliye ederek kaçmışlardır. Bölgeye gelen Avusturyalılar iki gün boyunca evleri, dükkânları ve camileri yakıp yıkmışlardır. Bu haber üzerine koruma amacıyla bölgeye gelen Rumeli Beylerbeyi Zurnapa Mehmed Paşa ve Köstendil Beyi Uzun Mehmed Bey üzerine de saldıran bir kısım Avusturyalılar, mağlup edilerek bölgeden uzaklaştırılmıştır. Bu haydut ve çapulcu güruhunun zararlı faaliyetleri devam ederken, diğer yandan Avusturya kralı tarafından desteklenen ve Kumanova kralı ilan edilen haydut başı Karpoş, etrafına topladığı nice eşkıya ve gayrimüslim ile Üsküp, Köstendil, Kaçanik, Eğridere Palankası ve hatta Kumanova civarında halka eziyet etmekteydiler.¹³ Bu olay devrin kronik yazarlarından Üsküdarî Abdullah’ın eserinde de ifade edildiği üzere Köstendil halkı üzerinde derin izler bıraktığı anlaşılmaktadır. 1 Safer 1101/14 Kasım 1689 tarihinde Köstendil halkından Sofya’ya yardım feryatları ulaşmıştı. Üsküp ve Köstendil taraflarında yağma ve katliamlarda bulunan eşkıyanın başında Avusturya’nın desteklediği ve Üsküp martoloslarından

¹¹ İpek, Prizren, Kalkandelen, İştıp, Priştine, Vulçitrın, Kosova, Yenibazar, Mitroviçe, Üsküb, Leskova, Çačka, Valva, Dogca, Uzice, Pojega, Yagodine, Pilevne, Yenivaroş, Ürgüb, Kumanova, Rozya, Bana, Şehirköyü, Alacahisar, Kala-i Semendire, Kala-i Vidin, Palanka-i Hisarcık, Palanka-i Hasan Paşa, Palanka-i Kaçanik, Palanka-i Kavalıç, Palanka-i Karagonca, Palanka-i Eğridere, Palanka-i Musa Paşa nâm diyâr-ı İslâm.

¹² Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa-Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Necdet Öztürk, İstanbul 2012, s. 1282-1284.

¹³ Râşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli*, I (1071-1114/1660-1703), (hzl.) Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, İstanbul 2013, s. 371-372, 378-379; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekaiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, (hzl.) Abdülkadir Özcan, TTK Yayınları, Ankara 1995, s. 338-339; Mehmet İnbaşı, Eyüp Kul, *Balkanlarda Bir Türk Şehri Üsküp-Fetihten XVIII. Yüzyıla Kadar*, TTK Yayınları, Ankara 2018, s. 23.

olduğu bilinen ve Karpoş denilen bir eşkıya başı vardı. Eşkıya başı Üsküp'te yakalandığında üzerinden Avusturya kralının kendisine verdiği mektuplar çıkmıştı.¹⁴ Mora'da bulunan Vezir Halil Paşa'nın gelmesiyle Üsküp ve Köstendil halkına onca eziyet eden ve yerlerinden yurtlarından göç etmelerine sebep olan Karpoş kazığa oturtularak idam¹⁵ edilmiştir.¹⁶

Resim: Mollazâde Ahmed Efendi'nin mezra taşı. Bugün harabeye dönmüş haldeki Fatih Camii içindedir.

Kaynak:

<http://bulgaristanalperenleri.blogspot.com/2020/07/kostendilli-mollazade-ahmed-efendinin.html>, (22.03.2022).

gereğince Sofya'da idam ettirdi.¹⁷ Köstendil'de yaşanan bu katliam esnasında

Avusturya ve Macar askerleriyle, bunlara katılan 4.000 haydudun Köstendil üzerine yürüdüğü haberinin alınması ile halk, Sofya muhafızı Vezir Kandilci Hüseyin Paşa'dan yardım istediler. Hüseyin Paşa, o esnada Sofya'da bulunan Hamid Sancakbeyi Ahmed Paşa ile Canik Sancakbeyi Mehmed Paşa'yı görevlendirdi. Ancak bunların gitmek istemedikleri bir sırada harekete geçen düşman, ova tarafında 300 sekbanın muhafazada bulunmasından dolayı gece vakti dağ tarafından gelerek şehri bastılar. Müslümanları kılıçtan geçirerek bazılarını esir ettiler, mallarını yağmaladılar ve şehri ateşe vererek geri çekildiler. Ova tarafındaki muhafızlar, takip ettikleri düşmanın 200 kadarını öldürmüşler ve bir kısım esirleri de kurtarmışlardı. Köstendil kadısı tarafından haberdar edilen Hüseyin Paşa olayda ihmalleri bulunan Ahmed Paşa ve Mehmed Paşa'yı kendisine ulaşan hatt-ı hümayun

¹⁴ Söz konusu mektupta şu ifadeler yer almaktadır: “*Tarafımızdan ol tarafda cümleye ser-asker ta'yîn olunmuşsın ve bi'l-cümle Bulgar Hristiyanı üzerlerine kral nasb olunmuşsın. Cümlesi sana inkiyâd idüp ol tarafları bir hoşca zabt u rabt idüp kabza-i tasarrufuna alasm*”. Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûzmerre*, Cilt I, (hızl.) Muzaffer Doğan, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayınları, Ankara 2017, s. 210.

¹⁵ Günümüzde Fatih Sultan Mehmed Köprüsü üzerindeki Makedonca ve İngilizce kitabede “*Makedonya tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri, XVII. yüzyılda önemli bir ayaklanmanın lideri Karpoş, 1689'da Üsküp'te Taş Köprü'de idam edildi*” yazmaktadır. İnbaşı, Kul, *Balkanlarda Bir Türk Şehri ...*, s. 24, 154. dipnot.

¹⁶ Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûzmerre*, s. 201-202, 210.

¹⁷ Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa-Zeyl-i Fezleke*, s. 1297-1298.

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (ILICA), RADOMİR VE SİRİŞNİK KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

Fatih Sultan Mehmed Camii'ndeki cemaat de şehit edilmişti. Cemaat arasında Mollazâde Ahmed Efendi de bulunuyordu (Bkz. Resim).¹⁸ Diğer bir felaket 20 Mart 1690 tarihinde Antonio Valerio Zips kumandasındaki 2.000 kişilik Sırp ordusunun Köstendil'i zapt etmesiyle yaşandı. Şehri ele geçiren Sırp'lar çekilmeden önce birçok Müslümanı katletti ve şehri yağmaladılar.¹⁹

Köstendil ve çevresinin haydut ve düşman saldırılarından kurtarılması için verilen emirler mühimme kayıtlarında açıkça görülmektedir. Merkezden gönderilen emirlerde devletin bütün imkânlarını bölgeye seferber ettiği anlaşılmaktadır. Köstendil alaybeyine gönderilen hükümde Kastamonu ve Köstendil sancaklarının mutasarrıfı olan Rüstem Paşa'nın uygun gördüğü şekilde hareket etmesi bildirilmiştir.²⁰ Rüstem Paşa'ya gönderilen hükümde ise harekete geçerek Sofya'da bulunan askerlere başbuğ olması istenmiştir. Burada Malatya sancakbeyi Hüseyin Paşa'ya da Eğridere Palankası muhafazasının verildiği anlaşılmaktadır.²¹ Daha sonra Hüseyin Bey'e ve Köstendil alaybeyine Rüstem Paşa'nın hizmetine girmeleri emredilerek, Hüseyin Bey'e Eğridere'yi muhafaza etmesi ve alaybeyini Sofya'ya Rüstem Paşa yanına yollaması bildirilmiştir.²²

Yaşanan bütün bu olaylar Köstendil ve çevresinde bulunan halkın zihinlerinde derin izlere yol açmıştır. Birçok masum Müslüman katledilmiş, bir kısmı esaret hayatı yaşamak zorunda bırakılmış, çoğu malından mülkünden olmuş, birçoğu da yurtlarından göç etmek zorunda kalmışlardır. İşte bu çalışmada II. Viyana kuşatması sonrası şehirde meydana gelen katliamların derin izleri ortaya konularak, yaşanan felaketlerin Müslüman ve gayrimüslim halk üzerindeki etkisi incelenecektir.

1. İdari Yapı

Köstendil'in sancak haline getirilme zamanıyla ilgili Rossitsa Gradeva, idarecisinin 1395'te hayatını kaybetmesinden kısa bir süre sonra gerçekleştiğini bildirmektedir. 1395'ten sonra Osmanlı hâkimiyetine giren prenslik, kısa bir süre sonra tam anlamıyla bir Osmanlı sancağı hâline

¹⁸ Yulii Fürkov, "Ukrepitelnata Sistema na Kyustendil XVII-XIX Vek", *Izvestiya na Istoricheski Muzei Kyustendil*, TOM V, Istoricheski Muzei Kyustendil, Kyustendil, 1993, s. 173-175.

¹⁹ Kiel, "Köstendil", s. 278; Fürkov, "Ukrepitelnata ...", s. 173-175.

²⁰ BOA.MD. 99, Evasıt-ı Safer 1101/24 Kasım-3 Aralık 1690, s. 18/77.

²¹ BOA.MD. 99, Evahir-i Cemaziye'l-evvel 1101/2-11 Mart 1690, s. 99/315.

²² BOA.MD. 99, Evahir-i Cemaziye'l-ahir 1101/1-9 Nisan 1690, s. 131/421.

getirilmiştir. Gradeva, Köstendil'in sancak olma zamanını diğer önemli bir yerleşim yeri olan Niğbolu'nun sancak olması ile aynı zamanda gerçekleştiğini savunmuştur. Bu da 25 Eylül 1396 yılı sonrasını göstermektedir. Sancağın sınırları ise daha önce Konstantin'in kontrolündeki toprakları kapsamıştır.²³ Osmanlı arşiv kayıtlarında XVI. yüzyılda Köstendil'in idari yapılanması ile ilgili bilgiler olmasına karşın, erken dönemde Köstendil'in sancak olmasına dair yeterli bilgi bulunmamaktadır. Sancak olma zamanı ile ilgili Khristo Matanov ise 1395 yılını göstermekte ve sancak hâline getirilen Köstendil'de Osmanlı idari sisteminin uygulanmaya başladığını bildirmektedir.²⁴ Her iki bilgiden de yola çıkılarak 17 Mayıs 1395'ten 25 Eylül 1396'ya kadar geçen sürede Köstendil'in belirsiz bir statüde bulunduğu söylenebilir. Sancak olma zamanının ise 1396 sonları ya da 1397 yılı başları olması muhtemeldir. Bu tarihlerden itibaren Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlı bir sancak olan Köstendil, bu özelliğini XV. yüzyıldan yaklaşık olarak XIX. yüzyılın ortalarına kadar devam ettirmiştir.²⁵ 1864'te yürürlüğe giren Vilayet nizamnamesi ile de Tuna vilayetinin Sofya sancağına bağlı bir kaza olmuştur.²⁶

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında eyalet, vilâyet, liva, kaza ve nahiye tabirleri birbirinin yerine kullanılmaktaydı.²⁷ Arşiv kayıtlarından bu durumun Köstendil sancağında bulunan yerleşim birimleri için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. 1484 tarihli icmal tahrir defterinde, Köstendil'e bağlı *İştib*, *Ustrumca*, *Ilıca* ve *İvranya* nahiye olarak kaydedilmiştir.²⁸ 1491-1492 tarihli cizye defterinde ise Köstendil'e bağlı yerleşim birimleri *Vilâyet* şeklinde geçmekteydi.²⁹ Vilayet olarak yazılanların sonraki yıllarda liva, kaza ve nahiye olarak belirli bir ayrımla kaydedildiği ve

²³ Rossitsa Gradeva, "Orta Balkanlar'da Osmanlı İdari Sistemi ve Taşra İdaresi (XV. Yüzyıl)", *Türkler*, Cilt IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 919.

²⁴ Khristo Matanov, *Vüznikvane i Oblik na Kyustendilski Sandzhak (XV-XVI. Vek)*, Sofiya 2000, s. 94-95.

²⁵ Mehmet İnbaşı, "Köstendil Sancağı (1750-1800)", *New Trends in Social and Liberal Sciences-2/Sosyal ve Liberal Bilimlerde Yeni Yönelimler-2*, Ankara, Aralık 2017, s. 466-473.

²⁶ Slavka Draganova, "Tuna Vilâyeti'ndeki (Köstendil Kazası) Ağalık Topraklarının Tabi Tutuldukları Vergiler", *Türkler*, Cilt XIV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 364; Slavka Draganova, *Tuna Vilayeti'nin Köy Nüfusu*, TTK Yayınları, Ankara 2006, s. 113.

²⁷ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yayınları, Ankara 1998, s. 83.

²⁸ NBKM. D. 649, s. 32, 34, 35.

²⁹ NBKM. OAK. 214/5, vr.6a, 8a, 16a, 16b, 17a, 18a, 38a, 18b, 39a, 65b; Nikolaj Todorov ve Asparuh Velkov, *Situation demographique de la Péninsule Balkanique (fin du XV.e s.-début du XVI.e s.)*, Editions, de L'academie Bulgare des Sciences, Sofia 1988, s. 234, 236-237.

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (ILICA), RADOMİR VE SIRIŞNIK
KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

başlardaki belirsizliğin XVI. yüzyılda tamamen ortadan kalktığı görülmektedir.

XVI. yüzyılın başlarına doğru Köstendil sancağı bugünkü güneybatı Bulgaristan topraklarını (Köstendil, Petriç, Radomir, Pernik, Dupniçe), doğu Makedonya'yı (Kratovo, İştib, Ustrumca, Tikveş)³⁰ ve Sırbistan'ın güneyini (İvranya) kapsıyordu. XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinden elde edilen bilgilere göre; Köstendil, merkez kaza olan *Ilıca/Ilıca-i Köstendil, İştib, Ustrumca, İvranya* ve *Kratova* olmak üzere beş kazaya ayrılmıştı. Çalışmanın konusunu oluşturan Köstendil (Ilıca) kazası 1519'da Ilıca, Dupniçe, Gorna Krayişte, İslavişte, Piyanıçe, Pürtlü, Radomir ve Sirişnik nahiyelerinden oluşuyordu.³¹ Sıralanan bu nahiyelerden 1550 yılına ait tahrir defterinde sadece Pürtlü'den söz edilmemiştir. Ayrıca Kamanıçe adında bir nahiye eklenmiştir.³² 1572'ye gelindiğinde 1550'deki nahiyelerin idari yapıdaki yerlerini koruduğu, Kamanıçe nahiyesinin ise yer almadığı görülmektedir.³³ Buna göre Ilıca kazası 1519 ve 1550'de sekizer nahiyeden, 1572 yılında ise yedi nahiyeden müteşekkildi.

XVII. yüzyıla ait Köstendil sancağı derdest defterinde Ilıca kazasına tabi Ilıca, İslavişte, Piyanıçe, Dupniçe, Radomir, Sirişnik ve Gorna Krayişte nahiyeleri kayıtlıdır.³⁴ 1668 tarihli avâriz kaydında ise bu nahiyelerden Sirişnik, Dupniçe ve Radomir'den kaza olarak bahsedilmiştir.³⁵ 1695 tarihli avâriz defterinde ise merkez kaza, Köstendil ve Ilıca olarak adlandırılmış³⁶ ve kazaya bağlı tek nahiye Piyanıçe olarak gösterilmiştir.³⁷ Ayrıca bu tarihte Radomir³⁸ ve Sirişnik³⁹ nahiyeleri kaza statüsünde idi. Daha önceleri Ilıca'ya bağlı İslavişte nahiyesinin ise Kratova kazasına bağlı bir nahiye olduğu görülmektedir.⁴⁰

Köstendil merkez kazası ile kuzeyinde yer alan Radomir ve Sirişnik kazalarının ele alındığı bu çalışmada, 1695 yılına ait avâriz defteri esas

³⁰ Gradeva, "Orta Balkanlar'da Osmanlı ...", s. 919.

³¹ BOA. MAD.d. 170, vr.3a "Fihrist ed-defter-i el-mufassal Liva-i Köstendil".

³² BOA. TT.d. 269, s. 3, 7, 26.

³³ TKG. KK. TT.d. 88, vr.1b-2a.

³⁴ TKG. KK. TT.d. 528, vr.10a, 17a, 21b, 26a, 32b, 36a.

³⁵ BOA. MAD.d. 3094, s. 4, 6, 14.

³⁶ BOA. MAD.d. 2740, s. 4.

³⁷ BOA. MAD.d. 2740, s. 26.

³⁸ BOA. MAD.d. 2740, s. 31.

³⁹ BOA. MAD.d. 2740, s. 27.

⁴⁰ BOA. MAD.d. 2740, s. 176.

alınmıştır. Söz konusu defter, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliyeden Müdevver Defterler kataloğunda 2740 numara ile muhafaza edilmektedir. 1106/1695 tarihinde Mevkufât Klemi halifelerinden *Es-Seyyid Abdurrahman* tarafından tutulan defterde, Köstendil sancağına bağlı kaza ve nahiyelerin avâriz hanelerinden bahsedilmektedir.⁴¹ Toplam 190 sayfadan oluşan defterin bazı sayfalarının boş olduğu görülmektedir. İçeriğinde Köstendil sancağına bağlı *Ilıca, Radomir, Sırışnik, İvranya, Kratova, İştıp, Tikveş, Ustrumca, Radovişte, Petriç, Doyran* ve *Eğridere nam-ı diğer Palanka-i Bayram Paşa* kazalarının nüfusları hakkında bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler ışığında 1695'te sancağına bağlı kazalarda ve köylerde yaşayan Müslüman, gayrimüslim, reaya ve askerî nüfus hakkında önemli bilgilere ulaşılmaktadır. Defterin son 13 sayfasında *Eğridere Kalesi, Kratova, İvranya* ve *İştıp*'teki martolos⁴² nüfusu hakkında da malumatlar yer almaktadır. Söz konusu defterin bir hayli fazla yerleşim yerini kapsamaması nedeniyle, çalışılacak alanın azaltılarak detaylı bir inceleme yapılması amaçlanmış, bunun için Köstendil (Ilıca), Radomir ve Sırışnik kazaları çalışmaya konu edilmiştir. 1695 yılına ait defterde kaydedilen *atık haneler* her köy için kaydedilmese de önemli bir detay olarak görülmektedir. Atık hanelerin 16 Safer 1079/26 Temmuz 1668 tarihli avâriz defterindeki⁴³ değerler ile aynı olduğu görülmekte ve 1695'ten bir önceki sayımın 1668 yılında yapılmış olduğu tespit edilmektedir.

XVII. yüzyılın sonlarına denk gelen 1695 yılına ait defterdeki veriler ile öncesi, yani 1668 yılına ait defterin karşılaştırılarak incelenmesiyle yıllar arası nüfus değişiminin anlaşılması amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmaya esas oluşturan defterin tarihine yakınlığı nedeniyle 1668 tarihli avâriz defteri de çalışmaya dâhil edilmiştir. İncelemeye tabi olan kazaların idare ve nüfus açısından bir önceki yüzyıl ile değişimini göstermek gayesiyle XVI. yüzyıla ait tahrir defterleri de çalışmada başlıca kaynaklar arasında yer almıştır. XVI. yüzyıl Köstendil'i ile ilgili bir doktora çalışması⁴⁴ bulunurken, bölgenin XVII. yüzyılı ile ilgili bir araştırmanın yapılmaması bu çalışmanın ortaya

⁴¹ BOA. MAD.d. 2740, s. 4. “*Defter-i hâneha-i avâriz kazâ-i mezkûrın der Liva-i Köstendil, an tahrîr-i cedîd es-Seyyid Abdurrahman Halîfe-i Mevkufât el-vâki' fî sene 1106.*”

⁴² Martolos: Osmanlı askerî teşkilâtında çeşitli hizmetler gören özel bir sınıftır. Genellikle Hristiyanlardan oluşan martoloslar sınırlarda casusluk, yağma ve çapulcu faaliyetlerinde bulunurlardı. Abdülkadir Özcan, “Martolos”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt XXVIII, Ankara 2003, s. 64; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 445.

⁴³ BOA. MAD.d. 3094, s. 2-23.

⁴⁴ Musa Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlçası*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Özen Tok, Kayseri 2017.

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (ILICA), RADOMİR VE SİRİŞNİK
KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

çıkmasındaki ana sebeplerdendir. Bu suretle Köstendil sancağının seçilen kazalarında belirtilen dönemle ilgili idare ve nüfus çerçevesinde bir katkı sunulması hedeflenmektedir.

2. Köstendil (Ilıca) Kazası

Daha önce de ifade edildiği üzere yapılan iskânlar ve imar faaliyetleri neticesinde özellikle XVI. yüzyılda Türk-İslam şehri görüntüsü kazanan Ilıca, mahallelerin artış göstermesiyle idarî açıdan da büyük bir gelişmeye sahne olmuştur. 1519 ve 1530'da Câmî'/Câmi-i Kebîr, Ahmed Fakih, Hacı İbrahim, Kara Mehmed ve Hacı Dünder olmak üzere beşer Müslüman mahalleye sahip olan şehirde,⁴⁵ 1550'den itibaren mahalle sayılarında artış gözlenmiştir. 1550'de 18 olan Müslüman mahalle sayısı, 1572'de 22'ye yükselmiştir.⁴⁶ 1581 yılına ait celepkeşan defterine göre ayrıyeten Mahmud Çelebi Mahallesi'nin de kaydedildiği görülmektedir.⁴⁷ 1668 tarihli icmal avâriz defteri⁴⁸ ve 1695 tarihli mufassal avâriz defterinde Câmî-i Atık, Ahmed Fakih, Hacı İbrahim, Kara Mehmed ve Hacı Dünder mahalleleri olmak üzere beşer mahalle kaydedilmiş, diğer mahallelerden bahsedilmemiştir.⁴⁹

Bilindiği üzere Osmanlı klasik dönemi demografi çalışmalarında faydalanılan kaynakların başında gelen tahrir defterlerinde nüfus, *hâne* cinsinden verilirken, XVII. yüzyıl kaynaklarından olan avâriz defterlerinde *nefer* şeklinde kaydedilmekteydi. 1695 tarihli mufassal avâriz defterinde de nüfusun nefer şeklinde verildiği görülmektedir. Aile içinde sadece aile reisinin adının yazıldığı düşünülürse nefer olarak yazılanların aslında haneyi ifade ettiği anlaşılır. Nitekim neferin hâne olarak kabul edilebileceği, 1695 tarihli defterde yer alan derkenârla da kanıtlanmaktadır. Bu kayıtlarda dul ve fakirlerden oluşan sakinlerin yekûnu *nefer* olarak verilmiştir. Der-kenârda "*Kazâ-i mezbûrede sâkin olan dul ve fakîrî'l-hâl olan sâkinlerin hâneleridir*" şeklindeki kayıttan bu sakinlerin hâne olduğu belirtilmiştir.⁵⁰ Dolayısıyla neferden hanenin yani bir ailenin kastedildiği anlaşılmaktadır.

⁴⁵ BOA. MAD.d. 170, vr.71a-73a; 167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937/1530) I <Dizin ve Tıpkıbasım>, (hzl.) Ali Coşkun, Ahmet Özkılınc, Abdullah Sivridağ ve Murat Yüzbaşıoğlu, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları, Ankara 2003, s. 217.

⁴⁶ BOA. TT.d. 267, s.21-25; TKG. KK. TT.d. 88, vr.10a-13b.

⁴⁷ BOA. MAD.d. 4075, s.11; Dragan Amedoski ve Tatyana Katiç, "Köstendil Kazasının 1581 Tarihli Celepkeşan Defteri (5 belge ile birlikte)", *Belgeler*, Cilt XXXIII, Sayı 37, Ankara 2012, s. 5.

⁴⁸ BOA. MAD.d. 3094, s. 2.

⁴⁹ BOA. MAD.d. 2740, s. 4-9.

⁵⁰ BOA. MAD.d. 2740, s. 8, 43.

Mahalle sayılarının yukarıda da belirtildiği üzere sürekli bir artış gösterdiği şehir merkezinde Müslümanların sayısı 1519'da 293 hane ve 60 mücerred; 1550'de 385 hane ve 64 mücerred; 1572'de 628 hane ve 91 mücerred şeklindeydi.⁵¹ 1668 tarihinde beş mahallede Müslümanlar toplam 23,5 avâriz hanesiydi.⁵² Burada gerçek hane ile avâriz hanenin farklı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Olağanüstü bir vergi olan avâriz vergisinin tahsil edilmesine esas teşkil edecek şekilde halk, yaşam ve gelir durumu göz önünde bulundurularak avâriz hanelerine bölünmekteydi. Halkın ekonomik durumu esas alınarak yapılan bu uygulamada bir avâriz hanesi 3-15 arası gerçek haneden oluşabilmekteydi. Yani birden fazla gerçek hane bir avâriz hanesini teşkil edebilmekteydi.⁵³ 1695 yılına ait deftere de kaydedilen 1668 yılı verilerinin avâriz hanesi cinsinden olduğu görülmektedir. 1668 yılına ait defterdeki kat sayıyı tespit edebilme imkânı olmadığı için ilgili yıla ait avâriz hane sayılarını vermekle yetinmek durumunda kalınmıştır. Çalışmanın asıl dönemi olan 1695'te ise daha önce açıklandığı üzere nüfus verileri nefer olarak kaydedilmiştir. 1695 yılında Ilıca merkez mahallelerindeki ahali *mahalle*, *sakinân-ı reayâ-i zimmîyân*, *cemaât-i yahudiyan*, *sakinân-ı mahalle-i mezbûre* ve *askerî* başlıkları altında yazılmışlardı. İş göremeyecek durumda olanlar ise ayrı bir başlık altında yer almaktaydı. Bu tarihte şehirde yaşayan Müslümanların nüfus durumu şu şekildeydi.

---

⁵¹ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlçası*, s. 103, 123.

⁵² BOA. MAD.d. 3094, s. 2.

⁵³ Ömer Lütfi Barkan, "Avâriz", *MEB İA*, Cilt II, MEB Basımevi, İstanbul 1979, s. 14-15; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2010, s. 173-174.

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (ILICA), RADOMİR VE SİRİŞNİK
KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

Tablo 1: 1695 Yılında Köstendil (Ilıca)'de Yaşayan Müslüman Nüfusu ve Mahallelere Dağılımı

Mahalle	Afık hâne (1668 yılı)	Reaya	Kuloğlu	Mazûl timar	Çavuş	İmam, müezzîn, hatib, kayyım, şeyh, câhî	Yeniçeri, bostancı	Züama	Erbâb-ı timar	Amelmande ve ihtiyar	Sâdât	Kethîda, sipahi	İş göremez
Câmi-i Atik	7,5	11	2			14	5		11	3			63
Ahmed Fakih	6	18	1	1		7	4		8	6		7	47
Hacı İbrahim	4,5	7	1		1	6	7		21	4		4	21
Kara Mehmed	1	4		1			1	3		1	2		18
Hacı Dündar	2	7				4	3	5	8	3			12
Toplam	21	47	4	2	1	31	20	8	48	17	2	11	161
Genel Toplam	352												

Kaynak: BOA. MAD.d. 2740, s. 4-10.

1695'te Köstendil'de toplam 352 Müslüman hane yaşıyordu. Bunların 161'i iş göremezlerden oluşuyordu. Bu da merkez nüfusunun yaklaşık %46'sı demektir. Yani mahallelerde yaşayan nüfusun büyük bir çoğunluğu iş göremez durumdaydı. Bu kesim her mahallede "harab nefer" olarak kaydedilmiştir. Mahallelerin son kayıtlarında yer alan bu kesim aşağıdaki tabloda daha ayrıntılı olarak görülebilmektedir.

Tablo 2: 1695 Yılında Köstendil (Ilıca)'de Bulunan İş Göremezler

Mahalle	Dul	Harâb	Dul ve harâb	Harâb boş	İhrâk (Yanmış)	Boş hâli	Sabî	Amâ	Pîr ihtiyar	Fakîrî' l-hâl	Firar	Tespit Edilemeyen	Toplam
Câmi-i Atik	15	23		1	3	20	1						63
Ahmed Fakih	16	21	1			3		1		1	6	1	47
Hacı İbrahim	6	8		3		3			1				21
Kara Mehmed	9	8				1							18
Hacı Dündar	2	3		1		3	3						12
Toplam	48	63	1	5	3	27	4	1	1	1	6	1	161

Kaynak: BOA. MAD.d. 2740, s. 4-9.

Mahalleler arasındaki Müslüman nüfus yoğunluğuna bakılacak olursa, 1668 sayımına göre yoğunluk Câmî-i Atîk Mahallesi'nde iken, 1695'te Ahmed Fakih Mahallesi'nde idi. 1695 yılı sayımına göre Ilıca merkez mahallelerindeki nüfusun yarıya yakınının iş göremez durumda olması, 1688'de Alman, Macar ve Bulgarların Köstendil'de yaptıkları büyük yağma ve katliam ile 1690'da Sırpların şehre saldırması ve birçok Türkü kılıçtan geçirmelerini akıllara getirmektedir.⁵⁴ Çünkü sayımın yapıldığı tarih (1695) bu iki katliamdan sonraya denk gelmektedir. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan bu kesimin söz konusu saldırılar sonucu mağdur olan kimseler olması muhtemeldir.

1695'te askerî sınıfa mensup önemli kimselerden Köstendil Alaybeyi Mehmed Ağa, Hacı İbrahim Mahallesi'nde ikamet etmekteydi.⁵⁵ Müslümanlar arasında askerî tâife haricinde dülger, çarıkçı, kürekçi, pabuççu, berber ve nalbant gibi meslek erbapları da vardı.

Şehir merkezindeki gayrimüslim nüfus durumuna bakıldığında, 1519'da 47 hane, 6 mücerred ve 8 bive; 1550'de 64 hane, 9 mücerred ve 10 bive; 1572'de 82 hane, 28 mücerred ve 14 bive ile 4 Yahudi hane şeklindeydi.⁵⁶ 1572'den önceki yıllara ait tahrir defterlerinde rastlanmayan Yahudi nüfusun, Köstendil'e ne zaman ve nereden geldiği bilinmemektedir. Ancak nüfuslarının gitgide arttığı avârız tahrirlerinden anlaşılmaktadır. 1695'te Ilıca'da gayrimüslim halk *zimmîyân* ve *yahudiyân* şeklinde kaydedilmişlerdi. Bunlardan zimmîyânlar Hristiyanları ifade etmekteydi. Hristiyanlar ve Yahudiler, sadece Câmî-i Atîk Mahallesi'nde yaşarken diğer mahallelerde gayrimüslim nüfusa rastlanmamıştır.

---

⁵⁴ Kiel, "Köstendil", s. 278.

⁵⁵ BOA. MAD.d. 2740, s. 8, 20.

⁵⁶ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlhası*, s. 103, 123.

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (ILICA), RADOMİR VE SİRİŞNİK
KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

Tablo 3: 1695 Yılında Köstendil(Ilıca)'de Yaşayan Gayrimüslim Nüfusu

Mahalle	Hristiyan			Yahudi		
	Atık Hâne	Reaya	Voynuk ⁵⁷	Atık Hâne	Reaya	Pîr Topal
Câmi-i Atık	15	5	1	5	15	1

Kaynak: BOA. MAD.d. 2740, s. 4-6.

Arşiv kayıtlarına göre Ilıca'da ilk defa 1572'de Hacı Alagöz ve Hacı İvaz mahallelerinde toplam dört hane olarak yaşayan Yahudiler, 1695'te Câmi-i Atık Mahallesi'nde 15 hane idiler. Aradan geçen süre zarfında Yahudi nüfusun arttığı görülmektedir.

3.1. Köstendil (Ilıca) Kazası Köyleri

XVI. yüzyıl tahrir defterlerinden edinilen bilgilere göre, Köstendil merkeze bağlı köy sayısı 1519'da 79, 1550'de 85 ve 1572'de 87 idi. Bu köylerde 1519'da 206 Müslüman ve 2.672 gayrimüslim hane; 1550'de 336 Müslüman ve 2.804 gayrimüslim hane; 1572'de 280 Müslüman ve 4.294 gayrimüslim hane yaşamaktaydı.⁵⁸

1668 yılında Köstendil kazasına bağlı 96 köy kaydedilmişti. Nüfusun Müslüman ve gayrimüslim ayırt edilmeden kaydedildiği bu icmal defterde, toplam 444,5 avâız hane yaşıyordu. Bunun 23,5 hanesi merkez mahallelerde, kalan 421 hanesi ise köylerdeydi.⁵⁹ XVII. yüzyılın sonlarına doğru 1695'te ise kaza merkezine bağlı 76 köy⁶⁰ tespit edilmiştir. Bu köylerde 602 hane yaşamakta ve bunun 150'si Müslüman idi. Burada izaha muhtaç bir durum ortaya çıkmaktadır. Öncelikle avâız hane ile gerçek hanenin birbirinden farklı olduğunun hatırlanması gerekiyor. Birden fazla gerçek haneden oluşan avâız hanenin yukarıda da belirtildiği üzere kat sayı değerinin bilinmemesi, gerçek hanenin tespitini imkânsız kılmaktadır. Ancak kat sayının birden fazla

⁵⁷ Osmanlı döneminde ordunun ve devlet adamlarının atlarına, diğer zamanlarda ise has ahır ve çayır hizmetlerine bakan, Rumeli'nden daha çok Bulgarlardan teşkil edilen ve geri hizmet erbabından bir askerî teşkilât yerinde kullanılır tabirdir. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt III, MEB Basımevi, İstanbul 1983, s. 595; Ayrıntılı bilgi için bkz. Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, TTK Yayınları, İstanbul 1989.

⁵⁸ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlçesi*, s. 107. Verilen bu rakamların yanında mücerred, bennak ve muaf hanelerin de olduğu düşünülürse Köstendil köy nüfusunun XVI. yüzyılda sürekli yükselişte olduğu anlaşılır.

⁵⁹ BOA. MAD.d. 3094, s. 2-4.

⁶⁰ Bkz. Ek-1, 2, 3.

olması gerektiğinin bilinmesi ile 1668 yılındaki 444,5 avârız hanenin 1695'teki nüfus değeri olan 602 gerçek haneden daha fazla olması beklenir. Bu durumda ise nüfusta azalmanın olduğu bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu azalışın söz konusu iki tahrir arasında II. Viyana kuşatması sonrası Hristiyan ittifakının Köstendil'de yaptığı katliamlarla ilişkili olabileceği ortaya çıkmaktadır. Köylerin boşalması ile ilgili bu durumun benzeri aynı dönemde katliama maruz kalan Üsküp şehrinde de görülmektedir.⁶¹ Köy sayılarındaki 23 azalmanın ise nedeni hakkında mevcut belgelerden bir çıkarım ortaya konamamaktadır.

Sayısal verilere tekrar dönülecek olursa 1695 yılında Müslümanların oturduğu köyler Çetriniche, Graniçe, Tırnalova? (Tırnovlog), Şenkofça, Girçoç ve Jabokırd idi. Bunlar genelde çiftliklerdeki askerî sınıftan meydana geliyordu. Sayılan bu 6 köyde Müslümanlar yaşarken, 26 köyde Müslim-gayrimüslim birlikte ikamet etmekte ve 44 köyde sadece gayrimüslimler bulunmaktaydı. Köylerde azınlık durumunda olan Müslüman nüfus daha çok kaza merkezinde yoğunlaşmıştı.

1695 tarihli deftere göre dokuzu harap olmak üzere toplam 93 çiftlik tespit edilmiştir. Kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla bu çiftlikler zaim, timar, sipahi, ağa, bey, efendi, beşe, çavuş, kadı, hatip ve vaiz unvanı taşıyan Köstendil'in nüfuzlu kimselerine tahsis edilmiştir. Bazıları ise bu kimselerin oğulları tarafından tasarruf edilen çiftliklerdi. Misal olarak: Çetriniche köyünde Kadı Hüseyin Efendi'ye,⁶² Lilyaç köyünde Köstendil Miralayı (Alaybeyi) Mehmed Ağa'ya, aynı köyde Köstendil sekbanından bölükbaşı Ali Ağa'ya,⁶³ Kobolofça (Kopilofça) köyünde İbrahim Paşa mülkü mühürdarı Ali Ağa'ya,⁶⁴ Brest köyünde Kadı Mehmed Efendi ile Köstendil vaizi Mehmed Efendi'ye ait çiftlikler idi.⁶⁵ Köstendil Alaybeyi Mehmed Ağa'nın bir diğer çiftliği de Bakrançe köyünde idi.⁶⁶ Erkekler haricinde Aişe, Hatice, İsmihan ve Fatıma Hatun isimlerinde kadınlara tahsis edilmiş çiftlikler de bulunmaktaydı.⁶⁷

⁶¹ İnbaşı, Kul, *Balkanlarda Bir Türk Şehri ...*, s. 21-25.

⁶² BOA. MAD.d. 2740, s. 13.

⁶³ BOA. MAD.d. 2740, s. 20.

⁶⁴ BOA. MAD.d. 2740, s. 23.

⁶⁵ BOA. MAD.d. 2740, s. 24.

⁶⁶ BOA. MAD.d. 2740, s. 25.

⁶⁷ BOA. MAD.d. 2740, s. 10, 16, 20, 21, 23.

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (ILICA), RADOMİR VE SİRİŞNİK
KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

1695'te “*Ân Kurâ-i mezkûrın madenciyan ve loğnigân*” başlığı altında 24 köy kaydedilmiştir. Ancak bu köyler belirtilen başlık altında kaydedildiği için hangilerinin madenci ve hangilerinin lonik⁶⁸ olduğu tespit edilememektedir. Söz konusu köyler arasında en fazla nüfusa Soğolyani ve en az nüfusa Girçoç köyü sahipti.⁶⁹ Ayrıca vakıf, *derbendçi* ve *suyolcu* olarak kaydedilen 10 köy tespit edilmektedir. Bunlardan beşi vakıf, üçü derbendçi ve ikisi suyolcu köyü idi. Bu köyler yaptıkları hizmetler karşılığında avâriz-ı divâniyyeden muaf sayılmaktaydılar. Aralarında en çok nüfusa sahip olan suyolcu köyü Bogoslafçe ve en az nüfusa sahip olan vakıf köyü Jabokırd idi.⁷⁰

Koluşa, Zevliçe ve Brest köyleri vakıf köyleri arasında olup, gelirleri Edirne'de bulunan cami vakfına aktarılmaktaydı.⁷¹ Bakrançe (Bağrençe) köyü ise Süleyman Paşa⁷² evkâfına bağlı idi. Bahsi geçen köyler vakıf köyleri oldukları için 1028/1619 tarihinde avâriz-ı divâniyyeden muaf sayılmışlardı ve buna dair emr-i şerif verilmişti. 1695 tarihli defterde yine bu durumun teyit edildiği görülmektedir.⁷³ Sultan II. Bayezid tarafından Süleyman Paşa'ya temlik edilen Bakrançe, XVI. yüzyılda da Süleyman Paşa mülküydü ve gelirleri onun Ilıca'daki imaretine sarf olunmaktaydı.⁷⁴ Bakrançe'nin XVI. yüzyıldaki vakıf köyü durumunu XVII. yüzyılın sonlarında da sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Bir diğer vakıf köyü olan Jabokırd ise Köstendil'de Kaya Bey'in yaptırdığı mescidin vakfına aitti. Bundan dolayı avâriz ve nüzülden muaf olan

⁶⁸ Defterde loğnik (لوغنيق) şeklinde yazılan bu kelime, kâtibin yazım hatası ile bu şekle dönüşmüş olmalıdır. Arşiv belgelerinde bu gibi istisnalar haricinde daha çok “lonik” (لونيک) şeklinde rastlanan kelime maden ile ilgili bir terimdir. Lon, madende çalışan kuyuculara verilen bir isim olup, lonik ise bu kuyucuların hafta başında aldıkları bedele denilmekteydi. Eyüp Kul, *Alacahisar, Köstendil, Üsküp ve Vulçitrın Sancaklarında Madencilik-Üsküp Nezareti, Lon Kuyucuları ve Lonik Bedeli*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2019, s. 261-262.

⁶⁹ BOA. MAD.d. 2740, s. 17-22; Bkz. Ek-2.

⁷⁰ BOA. MAD.d. 2740, s. 23-25; Bkz. Ek-3.

⁷¹ BOA. MAD.d. 2740, s. 23-24. “*Evkâf-ı Şerif, Câmi-i Edirne ...*”, “*Vakf-ı Câmi-i Edirne*”.

⁷² Süleyman Paşa, muhtemelen 1494'te Hersek valisi iken hayatını kaybeden Hadım Süleyman Paşa idi. Machiel Kiel, “*Ottoman Kyustendil in the 15th and 16th Centuries*”, *Turco-Bulgarica Studies On The History Settlement And Historical Demography Of Ottoman Bulgaria*, The Isis Press, İstanbul 2013, s. 219.

⁷³ BOA. MAD. d. 2740, s. 25. “*Süleyman Paşa evkâfından olmağla bin yirmi sekiz tarihinde avâriz-ı divâniyyeden muâf olmak üzere emr-i şerif virilmekle şerh virildi.*”

⁷⁴ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlhası*, s. 216.

köy halkına temliknâme verilmişti.⁷⁵ Bu köy, Sultan Mehmed Han tarafından Kaya Bey'in dedesi Mamak Bey'e hibe edilmişti. XVI. yüzyıl kayıtlardan anlaşıldığına göre dedesinin ölümünden sonra Kaya Bey, köyün gelirlerini Ilıca'da yaptırdığı mescide aktarmıştı.⁷⁶ XVII. yüzyılda da bu durumun devam ettiği anlaşılmaktadır.

Derbentler önemli geçit noktalarında bulunmaktaydılar. Bugünkü anlamda polis ve jandarma kuvveti bulunmadığı için yolların ve geçitlerin emniyeti derbentçiler tarafından sağlanmaktaydı. Daha çok ıssız yerlerde kurulan derbentlerin muhafazası civarında bulunan bir köy tarafından gerçekleştirilir ve bu köy halkı derbentçi olarak anılırdı.⁷⁷ Bu hizmetleri karşılığında ise bir kısım vergilerden muaf tutulmaktaydılar. 1695'te Pojiçe, Vede-Lika ve Çervenyan köyleri, Köstendil kazasındaki *derbentçi* köyleri idi.⁷⁸

Ilıca köylerinden Bogoslağçe ve Gramajdane köyleri ise *suyolcuyân* şeklinde kaydedilmişlerdir.⁷⁹ Bunlardan Gramajdane köyünün suyolcu hizmetinde olması ile ilgili XVI. yüzyıl tahrir defterlerinde bir bulguya rastlanmamaktadır. Muhtemelen bu köyün suyolcu hizmeti sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır. Bogoslağçe köyü ise XVI. yüzyıl kayıtlarından suyolcu köyü olduğu kanıtlanabilen bir köydür. Köy ahalisinin hizmet ettiği suyollarının dördü Haraççı Kara Mehmed tarafından getirilmiş ve Sultan II. Murad Han Vakfı'na ait idi. Bundan başka 18 lüle⁸⁰ suyolu Süleyman Paşa tarafından yaptırılmıştı. Mevcut suyollarının yeterli gelmemesinden dolayı bir lüle suyolu da Köstendil sancakbeyi Mehmed Han tarafından getirilmişti.⁸¹ 1695 tarihine gelindiğinde Bogoslağçe halkı yine Süleyman Paşa'nın Köstendil'e getirdiği suyollarının tamir hizmetini gerçekleştirmekteydiler. Süleyman Paşa'nın Köstendil'deki cami ve banalara (hamam-ılıca) getirdiği suyollarının tamirlerinde görevli köy ahalisi avâriz ve

⁷⁵ BOA. MAD.d. 2740, s. 25. "Köstendil kazasında merhum Kaya Beg'in binâ eylediği mescid-i şerifin vakfı olmağla avâriz nüzülden muâf olmak üzere yedlerinde temliknâmeleri olmağla şerh virildi."

⁷⁶ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil Ilıcası*, s. 215.

⁷⁷ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1990, s. 9-10.

⁷⁸ BOA. MAD.d. 2740, s. 24.

⁷⁹ BOA. MAD.d. 2740, s. 25.

⁸⁰ Lüle: Bir su ölçüğü olup, 30 dirhem ağırlığında kurşundan yapılmış bir yuvarlağın girebileceği delikten akan 5 zira (3,50 metre) yükseklik basıncına sahip su miktarına verilen isimdir. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 434.

⁸¹ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil Ilıcası*, s. 140-141.

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (ILICA), RADOMİR VE SIRİŞNİK KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

nüzül vergilerinden muaftılar.⁸² Suyun XIX. yüzyıl gibi geç bir dönemde bile üç saatlik mesafede bulunan ve ahalisinin hâlâ suyalıcı olarak hizmet ettiği Bogoslaççe köyünden gelmesi, suyunun sürekli bir şekilde şehre su sağladığını göstermektedir.⁸³

3. Piyanıçe Nahiyesi

Piyanıçe, Ilıca'nın güneyinde ve günümüzde topraklarının bir kısmı Makedonya sınırları içinde kalan bölgedir. Bu nahıye Osmanlı döneminde Vlahina ve Osogovska dağları ile Karasu (Struma) ırmağı ve vadisinin bir bölümünü kapsamaktaydı.⁸⁴ XV. yüzyıl olarak tarihlendirilen ve Fatih Sultan Mehmed dönemine ait olduğu anlaşılan Köstendil mufassal tahrir defterinde Piyanıçe bir nahıye olarak kaydedilmiştir.⁸⁵ XVI. yüzyılda Köstendil kazasına bağlı Piyanıçe nahıyesinde bir merkez bulunmuyordu. Dolayısıyla Piyanıçe, taşra idari birimlerinden olan köylerden oluşuyordu. 1519'da 44 köyde 30 Müslüman ve 2.724 gayrimüslim hane; 1550'de 45 köyde 36 Müslüman ve 2.582 gayrimüslim hane; 1572'de 46 köyde 46 Müslüman ve 2.391 hane gayrimüslim hane yaşıyordu.⁸⁶ 1695 tarihli defterde ise Köstendil kazasına tabi olan Piyanıçe nahıyesine bağlı yedi köy kaydedilmiştir.⁸⁷ Bu köylerde 69 gayrimüslim ve 131 Müslüman hane bulunuyordu. Köyler arasında nüfus en fazla Grad ve en az İstimlik köyünde idi.⁸⁸ Piyanıçe'nin diğer Köstendil kaza ve nahıyelerine göre gelişmenin yaşanmadığı bir yerleşim birimi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim XVII. yüzyıl sonlarına kadar hâlâ bir merkeze sahip değildi.

4. Radomir Kazası

Radomir, Sofya'nın güneybatısında ve Köstendil'in kuzeydoğusunda yer alır ve Pernik'e kısa mesafede olan küçük bir kasabadır. Konyav dağı ile Golo-bırdo dağı arasında kalan ve kendisiyle aynı adı taşıyan ovada yer almaktadır. Vitoşa dağının batısında bulunan ovada Osmanlılar tarafından

⁸² BOA. MAD.d. 2740, s. 25. “*Merhûm Süleyman Paşa'nın Köstendil'de uzun câmilere ve banalara getirdüğü suyuollarında meremmâtçı olmağla avâz ve nüzülden muâflı olub ...*”.

⁸³ Kiel, “Köstendil”, s. 278.

⁸⁴ M. Türker Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Klavuzu*, TTK Yayınları, Ankara 2006, s. 816.

⁸⁵ NBKM. OAK 265/26, vr. 2b.

⁸⁶ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlması*, s. 60-62.

⁸⁷ Bkz. Ek-4.

⁸⁸ BOA. MAD.d. 2740, s. 26-28.

1488'de nahiye olarak kurulmuştur.⁸⁹ XV. yüzyıl Köstendil mufassal tahrir defterinde Radomir, merkeze sahip bir nahiye idi.⁹⁰ XVI. yüzyılın ortasına kadar Ilıca'ya tabi bir nahiye olan Radomir'in kaza konumuna yükselmesi 1550'den sonraki yıllarda gerçekleşmiştir. Bu durum tahrir defterleri, kadıasker ruznamçeleri ve mühimme defterleri gibi arşiv belgelerinde tespit edilen Radomir kadılarında da anlaşılmaktadır.⁹¹

XVI. yüzyılda Radomir merkezinde nüfus, Müslüman ve gayrimüslim halk ile askerî sınıfa tabi Müslümanlardan oluşuyordu. 1519'da 55 Müslüman ve 120 gayrimüslim; 1550'de 91 Müslüman ve 150 gayrimüslim; 1572'de 111 Müslüman ve 154 gayrimüslim hane idi. 1519'da henüz bir mahalleye sahip olmayan Radomir'de, 1550'de *Sultan Mehmed Camii* ve *Mehmed Bey Mescidi* mahallelerinin olduğu görülmektedir. 1572'de bunlara ek olarak bir de *Bazar* Mahallesi bulunuyordu.⁹²

1668 yılında kaza merkezinde mahalle ismi verilmemiş, ancak merkezde yaşayan halk *Nefs, Varoş-ı Radomir* şeklinde kaydedilmiştir. Bu tarihte 19 Müslüman ve dört gayrimüslim avâriz hanesi vardı.⁹³ İncelemeye tabi olan 1695 tarihinde ise XVI. yüzyılda kaydedilen mahalle isimlerinden farklı olarak *İzvor, Pir Ömer, Jebre* ve *Debre* isiminde mahalleler bulunmaktaydı. Bahsedilen bu mahallelerde Müslümanlar toplam altı reaya ve 44 askerî nefer şeklindeydi.

Tablo 4: 1695 Yılında Radomir'de Yaşayan Müslüman Nüfusu ve Mahallelere Dağılımı

Mahalle	Reaya	Askerî	
		İmam, hatip ve müezzin	Asker
İzvor	2		9
Pir Ömer	2	2	6
Jebre		1	17
Debre	2		9
Toplam	6	3	41

Kaynak: BOA. MAD.d. 2740, s. 31-32.

⁸⁹ Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türkçe ...*, s. 825.

⁹⁰ NBKM. OAK 265/26, vr. 3b, 6b.

⁹¹ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil Ilıcası*, s. 80-81.

⁹² Aynı yerde, s. 117-118.

⁹³ BOA. MAD.d. 3094, s. 14.

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (ILICA), RADOMİR VE SIRİŞNİK KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

Belirtildiği üzere 1695 tarihinde daha önce rastlanmayan mahalle isimleriyle karşılaşmaktadır. Kaza merkezindeki Müslümanlar bu şekilde iken, gayrimüslimler ise sadece Debre Mahallesi'nde yedi reaya ve bir voynuk olarak kaydedilmişlerdir.⁹⁴

4.1. Radomir Kazası Köyleri

Radomir'de 1519'da 67 köy, 1550'de 54 köy ve 1572'de ise 55 köy vardı. Bu köylerde 1519'da 83 Müslüman ve 2.594 gayrimüslim; 1550'de 75 Müslüman ve 2.855 gayrimüslim; 1572'de ise 112 Müslüman ve 3.244 gayrimüslim hane yaşıyordu.⁹⁵ 1668'de 41 köyde Müslüman ve gayrimüslim toplamı 177,5 avârız hane idi.⁹⁶ 1695'e gelindiğinde sayısı 21'e kadar düşen köylerde 40 Müslüman ve 113 gayrimüslim olmak üzere toplam 153 hane ikamet ediyordu. Bu köylerden 14'ünde sadece gayrimüslimler ikamet ederken yedisinde Müslüman ve gayrimüslimler birlikte yaşıyorlardı. Kazaya bağlı köylerden Müslüman nüfusun en çok olduğu köy *Virpe* idi.⁹⁷ XVII. yüzyılda Radomir köylerinde tespit edilen bu nüfus değerlerinin, XVI. yüzyıla daha göre düşük olduğu görülmüştür. Yine bu durum da yukarıda belirtildiği üzere 1688 ve 1690 saldırı ve katliamları ile alakalı olmalıdır. 1695'te Müslüman halkın büyük çoğunluğu askerî zümreye tabi iken, gayrimüslim ahaliden çok azı askerî zümreden kabul edilen voynuk ve çakırcılardandı.

5. Sirişnik Kazası

Sirişnik Kazası, bugün Köstendil şehrinin 50 km kuzeyinde yer alan *Sirishnik* köyü olmalıdır.⁹⁸ Pernik ilinden akıp giden Svetlya çayı vadisi boyunca uzanan topraklarda yer alan Sirişnik,⁹⁹ XV. yüzyılda Köstendil'e bağlı bir nahiye merkezi idi.¹⁰⁰ XVI. yüzyılın ortalarına kadar nahiye olmuş ve bu yüzyılın ikinci yarısında kazaya dönüşmüştü. 1519'da merkezde iki nim çift hane Müslüman ile 55 hane gayrimüslim mevcuttu. 1550 ve 1572

⁹⁴ BOA. MAD.d. 2740, s. 32.

⁹⁵ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil Ilcası*, s. 119.

⁹⁶ BOA. MAD.d. 3094, s. 14-15.

⁹⁷ Bkz. Ek-5.

⁹⁸ www.google.com.tr/maps/@42.5715755,22.8154511,2326m/data=!3m1!1e3?hl=tr, (21.01.2022).

⁹⁹ Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türkçe ...*, s. 888.

¹⁰⁰ NBKM. OAK 265/26, vr. 3b.

tarihlerinde ise kaza merkezi olan *nefs*, köy olarak kaydedilmişti. Ayrıca XVI. yüzyıl boyunca Sırışnik, Gorna-Krayişte ile birlikte “*Nahiye-i Sırışnik maa Gorna-Krayişte*” şeklinde Ilıca’ya tabi olarak kaydedilmiştir.¹⁰¹ Bu durum XVI. yüzyıl çalışmalarında köylerin hangi nahiyeye tabi olduğunun tespitini zorlaştırmaktadır.

1668’de kaza merkezinde toplam dört avâız hane bulunuyordu.¹⁰² 1695’te ise Sırışnik merkezinde Müslümanlar beş reaya, üç zaim, beş timar, birer çeribaşı, sipahi, hatip ve mâzul timardan oluşuyordu. Gayrimüslimler ise altı hane reaya idiler.¹⁰³

5.1. Sırışnik Kazası Köyleri

Arşiv kayıtlarında genelde Gorna Krayişte’ye bağlı köyler ile birlikte kaydedilen Sırışnik köylerini birbirinden ayırt etmek zor görünmektedir. Her iki nahiyede toplam 1519’da ve 1550’de 114’er; 1572’de ise 118 köy bulunuyordu. Belirtilen tarih sırasına göre köylerde 12, 29 ve 36 hane Müslüman ahali yaşıyordu.¹⁰⁴ 1668’e gelindiğinde Sırışnik’e bağlı köylerin sayısı 38, nüfusu ise 130,5 avâız hane idi.¹⁰⁵

1695 tarihli avâız defterinde kazaya bağlı 21 köy vardı. Köylerde 20 Müslüman ve 51 gayrimüslim olmak üzere 71 hane yaşıyordu. Kazaya tabi köylerin 16’sında gayrimüslimler, beşinde ise Müslüman ve gayrimüslimler birlikte oturuyordu.¹⁰⁶ XVII. yüzyılın ikinci yarısında kazaya bağlı köylerin sayısında bir düşüş meydana gelmiş ve bu azalış köylerin nüfusunda da kendini göstermiştir. Sırışnik’in zamanla idari sistemdeki konumu gerilemiş ve günümüzde Svetlya çayı üzerinde bir köy halini almıştır.

Sonuç

XIV. yüzyılın sonlarında Rumeli Beylerbeyliği’ne bağlı bir sancak olan Köstendil, XV. yüzyıl boyunca yoğun bir imar ve bayındırlık faaliyetlerine sahne olmuştur. Bu gelişme ve artan refah sayesinde XVI.

¹⁰¹ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlhası*, s. 120-121.

¹⁰² BOA. MAD.d. 3094, s. 4.

¹⁰³ BOA. MAD.d. 2740, s. 37.

¹⁰⁴ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlhası*, s. 120-122.

¹⁰⁵ BOA. MAD.d. 3094, s. 4.

¹⁰⁶ Bkz. Ek-6.

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (İLİCA), RADOMİR VE SIRIŞNIK KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

yüzyılda şehirde Müslüman nüfus sürekli bir artış göstermiştir. XVII. yüzyılda yaşanan doğal afetler, tahribat ve katliamlar sonucu Müslüman halk göç etmek zorunda kalmıştı. Özellikle II. Viyana kuşatmasından sonra Avusturya başta olmak üzere Osmanlıları Balkanlardan atmayı amaç edinen Hristiyan ittifakının yapmış olduğu katliamların sonucu olsa gerek, sayıma tabi olan 352 avâriz hanenin 161'i yani %46 gibi önemli bir miktarını iş göremezlerin oluşturduğu gözlemlenmiştir. Nitekim 1695 yılına ait verilerden hareketle varılan bu duruma, bir önceki sayım olan 1668 yılında rastlanmamaktadır. Bahsedilen %46'lık kesimde dul, harab, ihrâk (yanmış) olarak kaydedilenlerin fazla olması dikkat çekicidir. Bu insanların hayatlarında meydana gelen değişim, söz konusu katliamların bir sonucu olmalıdır.

1695'te Köstendil merkezde beş mahalle tespit edilmiştir. Söz konusu mahallelerde daha çok Müslümanlar yaşamaktaydı. Köylerde ise tam tersi bir durumun gerçekleştiği tespit edilmekte ve Müslüman nüfusun daha az, Hristiyanların ise daha fazla olduğu görülmektedir. Şehir merkezinde yaşayan Hristiyan ve Yahudiler bu tarihte azınlık durumundaydılar. Ancak Yahudi nüfusun daha önceki sayımlara nazaran bir artış gösterdiği anlaşılmaktadır.

XV. ve XVI. yüzyıllarda Köstendil kazasına bağlı bir nahiye statüsünde olan Piyaniçe bu durumunu XVII. yüzyılda da devam ettirmiş ve nüfus köylerde yoğunlaşmıştı. Kaydedilen yedi köyde 69 gayrimüslim ve 131 Müslüman hane yaşamaktaydı. Önceki sayımlara göre XVII. yüzyılın sonlarında Müslüman nüfusun artış gösterdiği nahiye, gelişme düzeyi açısından yeterli ivmeye ulaşamamış görünmektedir. XVI. yüzyılın ortalarına kadar Köstendil kazasının bir nahiyesi olan Radomir'in ise bu yüzyılda sürekli artış kaydeden nüfusunun XVII. yüzyılda gerilediği anlaşılmaktadır. Bu dönemde kaza olduğu görülen Radomir'in kaydedilen dört mahallesinde Müslümanlar yaşamaktaydı ve bunlar da genelde askerî sınıftandılar. Gayrimüslimler ise sadece Debre Mahallesi'nde ikamet etmekteydiler. Köy sayılarında da bir gerilemenin yaşandığı bu kazada buna paralel köy nüfusunda da bir azalma yaşanmıştır. Köstendil kazasının bir diğer yerleşim birimi olan Sırışnik, kaza statüsüne XVI. yüzyıl ortalarında kavuşmuş ve bu özelliğini 1695'te de devam ettirmiştir. Ancak gerek nüfusu açısından ve gerekse diğer alanlarda herhangi bir gelişmenin yaşanmadığı anlaşılan Sırışnik, daha sonraki dönemlerde kaza olma durumunu kaybederek günümüzdeki köy statüsüne gerilemiştir.

MUSA SEZER

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi-İstanbul (BOA.):

Tahrir Defterleri: TT.d. 267, TT.d. 269, MAD.d. 170.

Avâriz Defterleri: MAD.d. 2740, MAD.d. 3094.

Celepkeşan Defteri: MAD.d. 4075.

Mühimme Defteri: MD. 99.

2. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi-Ankara (TKG. KK.):

Tahrir Defteri: TT.d. 88.

Derdest Defteri: TT.d. 528.

3. Narodna Biblioteka Kiril i Metodij (Kiril ve Metodiy Milli Kütüphanesi)-Sofya (NBKM):

D. 649, OAK. 214/5, OAK 265/26.

B. Kaynak Eserler ve Yayınlanmış Vesikalar

167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937/1530) I <Dizin ve Tıpkıbasım>, (hızl.) Ali Coşkun, Ahmet Özkılınç, Abdullah Sivridağ ve Murat Yüzbaşıoğlu, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları, Ankara 2003.

ÇELİK, Reşat, *99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (1-90)*, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Zülfiye Koçak, Bitlis 2015.

ÇİMEN, Cihan, *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (Kuruluştan 892/1487'ye kadar)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Necdet Öztürk, İstanbul 2006.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekaiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, (hızl.) Abdülkadir Özcan, TTK Yayınları, Ankara 1995.

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (ILICA), RADOMİR VE SİRİŞNİK
KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

Evlıya Çelebi, *Evlıya Çelebi Seyahatnâmesi*, (hızl.) Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, 1. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

KARAÇAY TÜRKAL, Nazire, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa-Zeyli Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Necdet Öztürk, İstanbul 2012.

Mehmed Hemdemi Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, Cilt I, (hızl.) Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, (hızl.) Ahmet Ağırakça, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.

Râşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, Cilt I (1071-1114/1660-1703), (hızl.) Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, İstanbul 2013.

TAN, Mehmet Ali, *99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (91-180)*, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Mehmet Demirtaş, Bitlis 2015.

Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûzmerre*, Cilt I, (hızl.) Muzaffer Doğan, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayınları, Ankara 2017.

C. Araştırma/İnceleme Eserler

ACAROĞLU, M. Türker, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Klavuzu*, TTK Yayınları, Ankara 2006.

AMEDOSKİ, Dragan, KATIÇ, Tatyana, "Köstendil Kazasının 1581 Tarihli Celepkeşân Defteri (5 belge ile birlikte)", *Belgeler*, Cilt XXXIII, Sayı 37, Ankara 2012.

BARCAN, Ömer Lütfi, "Avârız", *MEB İA*, Cilt II, MEB Basımevi, İstanbul 1979, ss. 13-19.

MUSA SEZER

DRAGANOVA, Slavka, “Tuna Vilâyeti’ndeki (Köstendil Kazası) Ağalık Topraklarının Tabi Tutuldukları Vergiler”, *Türkler*, Cilt XIV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 364-370.

———, *Tuna Vilayeti’nin Köy Nüfusu*, TTK Yayınları, Ankara 2006.

ERCAN, Yavuz, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, TTK Yayınları, İstanbul 1989.

FÜRKOV, Yulii, “Ukrepitelnata Sistema na Kyustendil XVII-XIX Vek”, *Izvestiya na Istoricheski Muzei Kyustendil*, TOM V, Istoricheski Muzei Kyustendil, Kyustendil, 1993, ss. 171-184.

GRADEVA, Rossitsa, “Orta Balkanlar’da Osmanlı İdari Sistemi ve Taşra İdaresi (XV. Yüzyıl)”, *Türkler*, Cilt IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 916-925.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yayınları, Ankara 1998.

İNALCIK, Halil, “Murad I”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt XXXI, İstanbul 2006, ss. 156-164.

———, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi (Doktora Tezi’nin 50. Yılı 1942-1992)*, TTK Yayınları, Ankara 1992.

İNBAŞI, Mehmet, KUL, Eyüp, *Balkanlarda Bir Türk Şehri Üsküp-Fetihten XVIII. Yüzyıla Kadar*, TTK Yayınları, Ankara 2018.

İNBAŞI, Mehmet, “Köstendil Sancağı (1750-1800)”, *New Trends in Social and Liberal Sciences-2/ Sosyal ve Liberal Bilimlerde Yeni Yönelimler-2*, Ankara, Aralık 2017, ss. 461-484.

KİEL, Machiel, “Köstendil”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt XXVI, Ankara 2002, ss. 277-279.

———, “Ottoman Kyustendil in the 15th and 16th Centuries”, *Turco-Bulgaria Studies On The History Settlement And Historical Demography Of Ottoman Bulgaria*, The Isis Press, İstanbul 2013, ss. 193-234.

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (İLİCA), RADOMİR VE SİRİŞNİK
KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

KUL, Eyüp, *Alacahisar, Köstendil, Üsküp ve Vulçitrın Sancaklarında Madencilik-Üsküp Nezareti, Lon Kuyucuları ve Lonik Bedeli*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2019.

MATANOV, Khristo, *Vŭznikvane i Oblik na Kyustendilski Sandzhak (XV-XVI. Vek)*, Sofiya 2000.

MİKHAİLOV, Stamen, SESTRİMSKA, Maria, *The Old School in Kyustendil (Materials from Archaeological Excavations)*, Bulgarski Houdozhnik Publishing House, Sofia 1981.

ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilatı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1990.

ORUÇ, Hatice, *Makedonya'da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Melek Delilbaşı, Ankara 1997.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Martolos", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt XXVIII, Ankara 2003, ss. 64-66.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt III, MEB Basımevi, İstanbul 1983.

SEZER, Musa, *XVI. Yüzyılda Köstendil İhcası*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Özen Tok, Kayseri 2017.

TODOROV, Nikolaj, VELKOV, Asparuh, *Situation demographique de la Péninsule Balkanique (fin du XV.e s.-début du XVI.e s.)*, Editions, de L'academie Bulgare des Sciences, Sofia 1988.

TRANKOVA, Dimana, GEORGIEFF, Anthony, MATANOV, Hristo, *A Guide to Ottoman Bulgaria*, Sofia 2011.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt I, TTK Yayınları, Ankara 2011.

ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2010.

MUSA SEZER

———, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011.

D. İnternet Kaynakları

<http://bulgaristanalperenleri.blogspot.com/2020/07/kostendilli-mollazade-ahmed-efendinin.html>, (22.03.2022).

www.google.com.tr/maps/@42.5715755,22.8154511,2326m/data=!3m1!1e3?hl=tr, (21.01.2022).

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (ILICA), RADOMİR VE SİRİŞNİK
KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

EKLER

EK-1. 1695 Yılında Köstendil(İlca) Köylerinde Nüfus

Köyler	Atık hane (1668 yılı)	Müslümanlar							Zimmîler		
		Reaya	Çift reaya	Sipahi	Mâzul timar	Kuloğlu	Çift askerî	Harab çift	Reaya	Voynuk	Doğancı
Anboryana	7,5								6		
Belut	4								3		
Bokovınçe	5,5								4		
Bunova	3,5								5		
Çetrinîçe	2						5	1			
Dobrodol	8,5								6		
Dolayçe	3								6		
Dolna Lesne	6,5								2		
Gabreşon	6								1		
Gırbine	9								6		
Glojen	10								2		
Gorna Bala	4,5								5		
Gorna Lesne	11								3		
Gorna Uyne	2								11		
Graniçe	2						4				
Graştine-i Zir							2		5		
İliye	7								7		
İskimane	4						5		4		
İsteniko	1								3		
İvranofça	4								3		
İzlogoş maa Breseniçe	4,5								4		
Kamaniçe	15,5								14		
Kobolofça (Kopilofça)			4				1		5		
Koyne	2,5								6		
Levçeve (Lefçeve)	4								2		
Lozne	27		0,5				1		15		
Mazaraç	5								6		
Paniçar	10	1							9		
Petko-Mihoç	1	1					2		2		
Polatesko	1								2		
Prestîçe									2		
Pripol	1			1	1	1	3		9	1	1
Razlofça	11,5								16		
Sipoşana	1								3		
Şenkofça							4				
Tişanova	3,5								5		
Treklina	11,5								7		
Tırnalova? (Tırnovlog)	0,5						5				
Vakseva	1								5		

MUSA SEZER

Vetirne	9,5							11		
Virteşova	2,5					1		2		
Toplam	213,5	2	4,5	1	1	1	33	1	207	1
Genel Toplam									43,5	209

EK-2. 1695 Yılında Ilıca'da Madenci ve Lonik Köylerinde Nüfus

Köyler	Müslümanlar						Zimmiler			
	Reaya	Çift reaya	Çift amelmande	Erbâb-ı timar	Çift askerî	Çift harab	Reaya	Amelmande	Voynuk	
Belatik	5		0,5	1			2			
Değirmenderesi		5				1	13			
Duremehsar (Trumohar)		3					4			
Girçoç		2								
Grabofça		2					13			
Granişte-i Bala	5						2			
İskakavetiçe	3						9			
İzgozora	5	7,5					3			
İzloğost							3			
İzvor							2			
Katrişte		3			1	1	8			
Konova	4	1					10			
Krefbeste-i Bala	3	1					4			
Krefbeste-i Zir		5,5					8			
Lilyaç	3	6			7		6			
Lubat(a-i) Bala							3			
Lubat(a-i) Zir							10			
Radolofça							13			
Rakova							10			
Resne							3		1	
Rijdaviçe	2						6			
Soğolyani	2	1				4	16			
Tavaliçe							8	1		
Zemenye							2			
Toplam	32	37	0,5	1	8	6	158	1	1	
Genel Toplam									84,5	160

XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (ILICA), RADOMİR VE SİRİŞNİK
KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM

EK-3. 1695 Yılında İlica'nın Muâf Köylerinde Nüfus

Köyler	Muafiyet Türü	Atık hane (1668 yılı)	Müslümanlar			Zimmiler	
			Reaya	Çift askerî	Çift harab	Reaya	Voynuk
Çervenyanec	Derbendçi					13	
Pojice	Derbendçi					10	
Vede-Lika	Derbendçi					4	
Bogoslafce	Suyolcu					17	
Gramajdane	Suyolcu					13	3
Bakrance	Vakıf			5	1	8	
Brest	Vakıf		4	5		3	
Jabokird	Vakıf			5			
Koluşa	Vakıf	5		2		5	
Zevlice	Vakıf	4				4	3
	Toplam	9	4	17	1	77	6
Genel Toplam			22			83	

EK-4. 1695 Yılında Piyaniçe Köylerinde Nüfus

Köyler	Atık hane (1668 yılı)	Reaya	İmam	Sâdât	Erbâb-ı tımar	Zaim	Mâzul tımar	Tımar kuloğlu	Yeniçeri	Yeniçeri kuloğlu	Sipahi	Sipahi kuloğlu	Kuloğlu	Çeribaşı	Askerî	İhtiyar, mütekaid	Reaya	Doğancı
Çareva Sela	2	10			2						1						7	
Çemik	3	10													12		5	
Grad	10	10			1		4	2	3	5	2						13	
İstimlik	21							1	1		2						13	
Izvegre	6	5	1		3		1		5	3			5	1		2	11	
Kalimançe	8	16							2								5	
Virçi	3	6		1	2	1	2	7				2					11	4
Toplam	53	57	1	1	8	1	7	10	11	5	8	2	5	1	12	2	65	4
Genel Toplam		131															69	

MUSA SEZER

EK-5. 1695 Yılında Radomir Köylerinde Nüfus

Köyler	Atık hane (1668 yılı)	Müslümanlar										Zimmiler				
		Reaya	Çift reaya	Silahdar	Erbâb-ı tımar	Kuloğlu	Çift imam	Çift askerî	Çift yeniçeri	Çift sipahi	Çift silahdar	Çift zülama	Çift harap	Reaya	Voynuk	Çakırcı
Abelistene	10,5		1					1						6		
Beladeva	8													10		
Boyran	3													9		
Dolna Mirakofça (Rakofça)	6													9		
Goma Rakofça	2													4		
Izvor	6	2												3		
Jedne	6													6		
Jituşa	6													2		
Kondoforlu	9	3	1	1	1	1								7		
Klenovik	9													3		
Leskofça	3		1											1		
Lipoş	2													1		
Misilova	3														1	
Nikolan	4													5		
Poçimiçe	10		1					2						14		
Priboj nam- ı diğer Srednelarce	13													10		
Radiboş	7													2		
Selişnidol	9													2		
Sovalniçe	4		8,5						0,5		2			4		
Virpe	10		4				1		2		2	4	1	7	1	2
Yeni Yenice	5													4		
Toplam	135,5	5	16,5	1	1	1	1	3	2	0,5	2	6	1	109	2	2
Genel Toplam								40							113	

EK-6. 1695 Yılında Sırışnik Köylerinde Nüfus

Köyler	Atık hane (1668 yılı)	Müslümanlar							Zimmiler			
		Reaya	Erbâb-ı tımar	Çift erbâb-ı tımar	Çift-mâzul tımar	Çift yeniçeri	Çift zaim	Çift harap	Reaya	Voynuk	Doğancı	
Arderatiçe?	2									1		
Borloglav	4									2		

**XVII. YÜZYIL SONLARINDA KÖSTENDİL (ILICA), RADOMİR VE SIRIŞNIK
KAZALARINDA İDARE, NÜFUS VE YERLEŞİM**

Diratiçe	1,5								4		
Dobofça	6									1	
Dolna	6								2		
Dolna Goloviçe	2								1		
Gabrovdol	1	4									
Goraçeçe	4								2		
Gorna Lekoviçe	4								1	2	
Gorna Sekima	5								3		
İstanofça	2	2	1		1	1	1		2		
Kosaca	3,5							2	2		
Kovaçofoça	3	4		1	1	1	1		4		
Murine	4								2		
Nikofça	8								4		
Perilofça	2										2
Rayklotiçe	4,5								3		3
Recaviçe	3								1		
Sekima Dolna	3								6		
Vedidar	4								1		
Yanşor	7,5								2		
Toplam	80	10	1	1	2	2	2	2	43	3	5
Genel Toplam					20					51	